

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce zpravodaje Ludvíka Davida a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **V. B.**, právně zastoupeného Mgr. et. Mgr. Kamilou Mesiarkinovou, advokátkou se sídlem Orlí 36, Brno, proti rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 24. 5. 2013 č. j. 83 P 83/2010-240 a rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 29. 1. 2014 č. j. 44 Co 373/2013-270, za účasti Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení, a 1) O. B., právně zastoupené Mgr. Bohuslavem Novákem, advokátem se sídlem Ponávka 2, Brno, 2) nezletilé M. B. a 3) nezletilé A. M. B., obou zastoupených opatrovníkem - Statutárním městem Brnem, městskou částí Brno - Líšeň, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Rozsudkem Městského soudu v Brně ze dne 24. 5. 2013 č. j. 83 P 83/2010-240 a rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 29. 1. 2014 č. j. 44 Co 373/2013-270 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a v jeho důsledku rovněž práva stěžovatele zaručená čl. 32 odst. 4 a čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Proto se oba rozsudky ruší.**

Odůvodnění:

I.

Obsah ústavní stížnosti

1. Ústavnímu soudu byl dne 19. 5. 2014 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatel domáhá zrušení shora uvedených rozhodnutí obecných soudů ve věci péče o nezletilé.
2. Předmětem řízení o ústavní stížnosti je rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 24. 5. 2013 č. j. 83 P 83/2010-240, kterým bylo rozhodnuto, že se zamítá návrh otce na změnu úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti u dvou nezletilých dcer (9 a 7 let), dosud svěřených do péče matky, na střídavou výchovu a žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, a dále pak rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 1. 2014 č. j. 44 Co 373/2013-270, kterým bylo rozhodnutí soudu I. stupně potvrzeno.

3. Stěžovatel má za to, že byl rozhodnutím soudů obou stupňů zkrácen na svých základních právech, zejména že bylo porušeno jeho právo rodiče na péči a výchovu vlastních dětí ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), když je mu rozhodnutím obou soudů bezdůvodně upíráno a omezováno právo na péči a výchovu vlastních dětí. Rovněž tak bylo zasaženo do jeho základního práva na rodinný život ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

4. Stěžovatel především nesouhlasí s důvody, pro něž oba soudy při svém rozhodování rozhodly o návrhu stěžovatele na střídavou výchovu negativně. Tyto důvody lze stručně charakterizovat takto: nenastala změna poměrů, která by zavadala důvod ke změně úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti k nezletilým, projevené přání nezletilých není spontánní a autentické, přání jsou proměnlivá a dle názoru soudu nejsou dostatečným podnětem pro změnu úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti, ve vztahu mezi rodiči se projevuje despekt otce vůči matce a jejímu výchovnému působení, projevovaný před nezletilými, špatná komunikace mezi rodiči, je nastolen špatný vztah otce s nejstarší již zletilou dcerou a otcem je projevován despekt k jejímu výchovnému přínosu, návrh na stanovení střídavé výchovy byl shledán ze strany otce toliko účelovým v souvislosti s podáním návrhu na zvýšení výživného.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že změnu poměrů je třeba chápat v širším smyslu, tedy nejen ve smyslu změny poměrů na straně rodičů nezletilých dětí, tak jak je primárně a omezeně chápána soudem prvního a druhého stupně, ale jedná se i o veškeré změny poměrů, jež jsou přímo vázány na samotné osoby nezletilých dětí, kdy takovouto skutečností je zejména věk, resp. rozumová vyspělost nezletilých dětí aj. Věk nezletilých je přitom jedním z kritérií, které by soudy měly brát v úvahu při posuzování vhodnosti či nevhodnosti rozhodnutí o svěřeni dětí do střídavé péče. V této souvislosti stěžovatel poukazuje na skutečnost, že v době původního rozhodování soudu o úpravě rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k nezletilým dcerám v roce 2009 byly nezletilé dcery ve věku tří a pěti let. Svěřeni nezletilých dcer do střídavé výchovy rodičů nebylo ze strany stěžovatele navrhováno právě s ohledem na velmi nízký věk obou dětí a snahu stěžovatele maximálně stabilizovat nastalou rodinnou situaci a nejistotu související s rozpadem manželství rodičů nezletilých dětí, a to přesto, že stěžovatel byl shledán naprosto výchovně způsobilým a tato forma výchovy byla již v předmětné době znaleckým posudkem vypracovaným PhDr. Zuzanou Lincovou dne 15. března 2009 hodnocena jako možná a do budoucna soudním znalce doporučována. V současné době, kdy již obě nezletilé dcery navštěvují 1. stupeň základní školy a rodinná situace nezletilých dětí je stabilizována a nezletilé děti přijaly rozpad manželství jejich rodičů, je třeba akcentovat právě silný kladný citový vztah, jež se vytvořil mezi oběma nezletilými dcerami a stěžovatelem, který v životě obou nezletilých dětí jednoznačně zastává významnou a naprosto unikátní a nenahraditelnou roli. Stěžovatel uvádí, že komunikace mezi ním a matkou nezletilých dcer je dobrá, neboť tito byli doposud schopni domluvit se na veškerých záležitostech týkajících se nezletilých dcer, o čemž svědčí vyjádření obou rodičů učiněné jak v průběhu soudních jednání, tak u orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Stěžovatel má za to, že v řízení před soudy obou stupňů bylo prokázáno, že i výchovné postupy obou rodičů jsou stejné, nebo jsou si velmi podobné, což shodně uvedl stěžovatel i matka nezletilých dětí. Co se týče výchovných podmínek, ty jsou dány u obou rodičů a tuto skutečnost nezpochybňuje ani soud I. stupně ani soud odvolací.

6. Stěžovatel poukazuje na skutečnost, že měly-li soudy pochybnosti o vhodnosti střídavé výchovy ve vztahu k nezletilým dcerám, měl být ve věci vypracován znalecký posudek z odvětví zdravotnictví, oboru psychologie, za účelem zjištění vhodnosti střídavé péče, zvláště pak za situace, kdy jej otec nezletilých opakovaně navrhoval a zejména když soudy obou stupňů dospěly k závěrům stran vhodnosti střídavé výchovy, jež jsou diametrálně odlišné od závěrů jediného ve věci vypracovaného znaleckého posudku. To tím spíše, že původní znalecký posudek byl vyhotoven před více než čtyřmi lety.

7. Za změnu poměrů je podle stěžovatele třeba považovat samotné projevené přání nezletilých dcer na změnu soudem určené výchovy, ke kterému v daném případě došlo a které je samo o sobě nejvýznamnějším aspektem, jímž by se soudy měly v dané situaci řídit. Namísto tohoto postupu soudy explicitně a opakovaně projevené přání obou nezletilých dětí bagatelizují. Obecné soudy k závěru o nevhodnosti režimu střídavé výchovy dospívají bez jakéhokoliv přímého kontaktu s nezletilými dcerami a vycházejí pouze a jen ze zprávy orgánu sociálněprávní ochrany dětí o rozhovoru s nezletilými, místo aby samy pohovor s nezletilými provedly. Nezletilým je devět a sedm, tudíž jsou obě schopny náležitě porozumět situaci, a jsou schopny přesně formulovat své postoje a názory, sdělit je soudu a zvážit důsledky, které z dané situace plynou.

8. Ze zprávy orgánu sociálněprávní ochrany dětí navíc vyplynulo, že při kontaktu obě nezletilé uváděly, že žádají střídavou výchovu, přičemž jsou seznámeny i s aspekty tohoto typu výchovy. Stěžovatel opakovaně žádal soudy obou stupňů o zjištění stanoviska nezletilých přímo soudem ve smyslu § 100 odst. 4 o. s. ř., přičemž soudy tomuto návrhu nevyhověly, a to i přes skutečnost, že již ze samotné dikce citovaného ustanovení plyne, že zjišťování názoru nezletilého dítěte přímo soudem (výslechem) by mělo být pravidlem.

9. Pokud jde o nesouladnou vůli obou rodičů ke střídavé péči, k tomu stěžovatel uvádí, že matka nezletilých v průběhu obou soudních řízení nesdělila žádné konkrétní důvody svého nesouhlasu, jež by byly způsobilé vyloučit možnost střídavé péče. Tvzení soudů obou stupňů nekorespondují ani se závěry znaleckého posudku, kde není ve vztahu k výchovným přístupům matky a otce nezletilých uvedeno, že tyto by se vůbec lišily, natož aby se lišily zásadním způsobem. S touto skutečností se ve svých rozhodnutích ani jeden soud nevyřadil.

II.

Vyjádření účastníků řízení

10. Ústavní soud si k obsahu ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníků i vedlejší účastnice řízení – matky nezletilých dětí. Městský soud v Brně pouze odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí. Krajský soud v Brně se nevyjádřil.

11. Matka obou nezletilých ve svém vyjádření, podaném prostřednictvím advokáta, uvedla, že zpochybňuje tvrzení stěžovatele, že by komunikace mezi ním a jí jako matkou byla dobrá, resp. byla na takové úrovni, pro kterou by mohlo být postaveno najisto, že stěžovatelem navrhovaný model výchovy nezletilých dětí bude v jejich zájmu - tedy že nenastane situace, kdy děti budou „rozpolceny“ postojem obou rodičů daným

jejich vzájemným vztahem. Stěžovatel matku nikdy (a to ani za trvání manželství) nepovažoval za rovnocenného partnera. Z tohoto jeho postoje vyplývaly a stále vyplývají i způsoby komunikace s ní. Matka považuje za přímou a záměrnou lež, že by s ní stěžovatel opakovaně projednával návrh na střídavou výchovu. Nikdy se v tomto směru nevyjádřil, svůj návrh nijak neavizoval. Nijak nezpochybnuje právo stěžovatele se s jeho nezletilými dětmi stýkat, ale stěžovateli jde v jeho úsilí o změnu výchovného modelu jen o vnějšíkové odstranění stavu, kdy se mu zdá, že „má méně“ než matka. Za tímto účelem zcela systematicky vytváří na nezletilé tlak, kterému ony velmi těžko odolávají, právě kvůli tomu, že je vytvářen stěžovatelem jako jejich otcem. Tyto postupy se projevují na psychickém stavu dětí. To se také aktuálně projevuje tím, že nyní realizovaná psychologická terapeutická sezení, jichž se stěžovatel rovněž zúčastňuje, se stávají nikoli prostředkem pomoci k dobrým vztahům mezi rodiči a dětmi, ale dalším zdrojem psychického tlaku stěžovatele na nezletilé. Stěžovatel totiž nezletilým následně vyčítá, proč řekly v rámci terapie to či ono. Nesnaží se tedy o empatii a pochopení toho, co jeho děti trápí, ale snaží se pouze o dosažení svého cíle bez ohledu na cokoli. Tento nevybíravý psychický nátlak stěžovatele na nezletilé považuje matka za zcela zásadní a podstatný argument pro svůj výrazně rezervovaný postoj k obsáhlým deklaracím stěžovatele v jeho ústavní stížnosti. Stěžovatel též s dětmi neustále probíral soudní řízení a snažil se, aby jeho postoje přijaly za své - proto děti začaly nově užívat argument o tom, že chtějí, aby „to bylo spravedlivé“ - myšleno střídání pobytu u otce a matky. Matka tedy zastává názor, že změna výchovného prostředí není, alespoň v tuto chvíli, na místě a v zájmu nezletilých dětí. Má za to, že rozhodnutí soudů obou stupňů nebyla porušena ústavní práva stěžovatele, a že tedy podaná ústavní stížnost není důvodná.

12. Stěžovatel doplnil ústavní stížnost o zprávu Střediska výchovné péče HELP ME ze dne 8. 8. 2014, která se týká mediačního řízení vedeného mezi stěžovatelem a matkou nezletilých dětí ve vztahu ke střídavé péči o nezletilé, dle níž spolu stěžovatel i matka nezletilých dětí o střídavé péči diskutují a mají připraven základní koncept dohody o faktickém uskutečňování střídavé péče „na zkoušku“, která by měla započít v září 2014. V dalším doplnění ústavní stížnosti, jež bylo doručeno Ústavnímu soudu dne 1. 9. 2014, stěžovatel informoval Ústavní soud o tom, že dne 20. 8. 2014 mu bylo pracovníci orgánu sociálněprávní ochrany dětí Úřadu městské části Brno - Líšeň sděleno, že matka nezletilých v minulosti při komunikaci s ní sdělila, že „se pokusí střídavou péči praktikovat“. V této souvislosti bylo stěžovateli rovněž sděleno, že by bylo dobré, aby si děti střídavou péči vyzkoušely, protože i dle vyjádření Střediska výchovné péče HELP ME si ji nezletilá M. B. přeje. S ohledem na toto stanovisko lze podle stěžovatele usuzovat, že opatrovník dětí je toho názoru, že střídavá péče je v zájmu nezletilých. Zároveň má stěžovatel za to, že ze shora uvedeného vyjádření lze usuzovat, že matka nezletilých nemá proti střídavé péči o nezletilé žádných námitek, neboť žádné v průběhu jednání s opatrovníkem nesdělila a naopak potvrdila, že se pokusí střídavou péči praktikovat.

13. Ke střídavé péči „na zkoušku“ si Ústavní soud vyžádal stanovisko matky nezletilých dětí. Ta Ústavnímu soudu předložila mimosoudní dohodu uzavřenou mezi oběma rodiči před orgánem sociálněprávní ochrany dětí, jejímž obsahem je úprava střídavé péče o obě nezletilé, a to tak, že budou každý sudý týden v roce v péči matky a každý lichý týden v roce v péči otce. Styk s rodiči v době vánočních prázdnin bude probíhat dle rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 2. 6. 2009. Výdaje nezletilých dětí ponесou rodiče rovným dílem. Dohoda byla uzavřena na dobu do 31. 12. 2014.

14. Usnesením sp. zn. I. ÚS 1708/14 ze dne 26. 11. 2014 byl pro řízení před Ústavním soudem oběma nezletilým ustanoven opatrovník – Statutární město Brno, městská část Brno - Líšeň, jenž obě děti zastupoval již v řízení před obecnými soudy. Opatrovník ve svém vyjádření k napadeným rozsudkům a zejména ke vhodnosti střídavé výchovy uvedl, že důvodem, proč nepovažoval střídavou výchovu za zcela vhodnou, byla špatná komunikace mezi rodiči a rozdílné výchovné metody rodičů. Zejména otec poukazyval na rozdílné výchovné metody a názory mezi rodiči; tvrdil, že výchovné postupy matky dětem neprospívají, domníval se, že on je výchovně způsobilější. Na tomto svém stanovisku setrval, i když zprávy ze školských zařízení svědčily o opaku, hovořily o vzorné péči matky, neupozorňovaly na psychické problémy dětí, dětská lékařka sdělovala, že péče matky je dobrá. Ve spise opatrovníka není zpráva o tom, že by matka péči o děti zanedbávala, opatrovník nikdy neshledal v péči matky nedostatky. Opatrovník se domnívá, že komunikace mezi rodiči je jedním z důležitých předpokladů pro střídavou péči a pro zdárný vývoj dětí, a že nelze dopustit, aby děti přecházely střídavě do takového prostředí, kde pro ně budou platit odlišná pravidla. S rodinou orgán sociálněprávní ochrany dětí nadále spolupracuje. Podle příložené zprávy SVP HELP ME je střídavá výchova v současné době pro obě děti vhodná. Nezávisle na sobě obě děti sdělily, že jsou s jejím průběhem spokojeny a byly by rády, kdyby byl tento koncept výchovy zachován.

III.

Právní posouzení Ústavním soudem

15. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. též § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

16. Ústavnímu soudu nenáleží předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, ani v řízení o ústavní stížnosti hodnotit důkazy provedené před obecnými soudy. Jak již Ústavní soud judikoval [viz například bod 20 nálezu sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363)], jeho úkolem je především posoudit, zda svými rozhodnutími obecné soudy porušily některá základní práva a svobody stěžovatele. K porušení by mohlo dojít i tím, že by soudy excesivním způsobem nerespektovaly již sama ustanovení jednoduchého práva, přičemž nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení znamená přesah do ústavní roviny i proto, že příslušnou podústavní úpravou je právě ústavní úprava realizována a konkretizována [viz bod 17 nálezu sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421)]. Ústavní soud při přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se péče o dítě také vždy posuzuje, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (k tomu viz mj. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy, přičemž důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, ale na soud, a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení v tomto smyslu náležitě odůvodněna.

17. Ústavní soud se k otázce svěřování dítěte do péče po rozchodu rodičů komplexně vyjádřil v nedávných nálezech sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014 a sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014. Tam uvedené principy lze shrnout následovně.

18. Povinností orgánu rozhodujícího o tom, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do péče, je sledovat a chránit především zájem nezletilého dítěte, tak jak je zakotven v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

19. Jsou-li u všech osob, jež o svěření dítěte do péče jeví upřímný zájem, naplněna stejnou měrou relevantní kritéria, je žádoucí dítě svěřit do společné či střídavé výchovy těchto osob či přijmout opatření, která takový postup v budoucnu umožní. Jen takto jsou zajištěny podmínky pro všestranný rozvoj dítěte a jen takovým postupem lze minimalizovat zásah do rodinného života dítěte. Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o svěření dítěte do péče vzít v potaz, patří zejména (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte.

20. K přání dítěte Ústavní soud již dříve konstatoval, že za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu. Současně však není možné, aby obecné soudy postoj nezletilého dítěte bez dalšího převzaly a aby své rozhodnutí založily toliko na jeho přání a nikoliv na pečlivém a komplexním posuzování jeho zájmů (nález sp. zn. II. ÚS 4160/12 ze dne 23. 4. 2013 či rozsudek ESLP ve věci C. proti Finsku ze dne 9. 5. 2006 č. 18249/02, body 57-59). Stejně tak není možné, aby přání dítěte bylo zjišťováno pouze otázkami typu „U koho bys chtěl(a) bydlet?“, přání dítěte musí být zjišťováno komplexně, tj. zejména formou nepřímých otázek (zejména u mladších dětí), a ideálně v neformálním prostředí (tj. nikoliv v soudní síni, ale například v kanceláři soudce či jinde). V této souvislosti Ústavní soud konstatuje, že čím starší dítě je, tím větší má zpravidla jeho názor váhu. Řečeno jinak, názor tříletého dítěte má daleko menší váhu než stanovisko patnáctiletého. U mladších dětí, zejména těch v předškolním věku, musí obecný soud hodnotit jejich názor s přihlédnutím k jejich věku a rozumové vyspělosti [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010 (N 219/59 SbNU 167), bod 54].

21. V souvislosti se zjišťováním přání dítěte Ústavní soud rovněž zdůrazňuje, že pokud bylo dítě již dříve svěřeno jednomu z rodičů do výlučné péče a nově se posuzuje možnost změny výchovných poměrů na střídavou péči, je možné, že se rodič, jenž měl dítě dosud v péči, snažil přání dítěte zmanipulovat (srov. rozsudek ESLP ve věci C. proti Finsku ze dne 9. 5. 2006 č. 18249/02, bod 58), přičemž úkolem obecných soudů je tuto manipulaci pokud možno odstínit.

22. Rozumová a emocionální vyspělost dítěte je rozhodná i při posouzení související otázky, kdo má přání dítěte zjišťovat – tj. zda tak musí činit obecný soud sám či zda postačí, učiní-li tak obecný soud prostřednictvím orgánu sociálněprávní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím zástupce. Ústavní soud si je vědom, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2, že „o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit“, nicméně

konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumové a emocionálně vyspělé, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem). Po dosažení výše citované věkové hranice je nezbytné, nebrání-li tomu zvláště významné okolnosti, zjistit přání dítěte přímo před soudem [srov. rozsudek ESLP ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. 6. 2007 č. 23499/06, bod 62 (kde bylo nezletilým 11, 12 a 13 let); nález sp. zn. I. ÚS 2661/10 ze dne 2. 11. 2010 (N 219/59 SbNU 167), body 51-53 (kde byla nezletilá žákyně 4. třídy ZŠ); či nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010 (N 172/58 SbNU 503; kde bylo nezletilé 15 let)]. U dětí mladšího věku zpravidla postačí zjistit jeho názor prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, znaleckého posudku či prostřednictvím opatrovníka; i v těchto případech ale platí, že znalecký posudek ani stanovisko orgánu sociálněprávní ochrany dětí není víc než zákon, a obecné soudy musí při posuzování názoru dítěte provést samostatnou právní úvahu, která bere v potaz všechny relevantní okolnosti (viz § 26 odst. 4 zákona o rodině a § 907 odst. 2 a 3 nového občanského zákoníku).

23. Pokud jde o (ne)svěření dítěte do střídavé péče obou rodičů za situace, kdy již dříve soudy o úpravě výchovných poměrů dítěte rozhodly či kdy již dříve schválily dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností, je také podstatné, zda došlo k podstatné změně okolností, zda je v souvislosti s touto změnou nutné ochránit nejlepší zájmy dítěte změnou dosavadních výchovných poměrů a zda se posouzením možnosti přehodnotit stávající výchovné poměry v důsledku změny okolností obecné soudy dostatečně zabývaly. Nezmění-li totiž soud úpravu výchovných poměrů tehdy, kdy nad zájmem dítěte na stabilním výchovném prostředí převáží významnost nastalé změny okolností, a označí-li bez dalšího změnu okolností za nepodstatnou, může dojít k porušení práva dítěte i jeho rodičů na respektování rodinného života.

24. Ve své judikatuře Ústavní soud rovněž konstatoval, že v případě, kdy obecné soudy své rozhodnutí v prvním řízení o úpravě výchovných poměrů dítěte zakládají na okolnostech, jejichž změna je předvídatelná (věk dětí, pracovní vytížení rodičů apod.), se z hlediska legitimního očekávání účastníků a potřeby předcházet opakovaným žádostem o změnu výchovných poměrů jeví jako žádoucí, aby obecné soudy již v rámci rozhodnutí v tomto prvním řízení dostatečně určitě vymezily podmínky, za nichž může dojít k přehodnocení jimi nastolované úpravy.

25. K možným rozporům mezi rodiči a chybějící komunikací mezi nimi Ústavní soud v minulosti uvedl, že za situace, kdy se oba rodiče o své děti aktivně zajímají, jsou stejnou měrou schopni a ochotni pečovat o jejich zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a kdy tyto děti mají k oběma rodičům stejně hluboký citový vztah, nelze střídavou výchovu vyloučit jen na základě hodnocení vztahů mezi rodiči. V případě nepřekonatelných rozporů mezi oběma rodiči pak musí obecné soudy aktivně usilovat o zlepšení jejich vztahu, a to například prostřednictvím nařízení účasti na mediačním řízení či rodinné terapii v zájmu dětí; střídavou péči nelze zamítnout jen proto, že se podle soudů rodiče mezi sebou nebyli schopni dohodnout na výchově dětí. Tím, že obecné soudy vylučují střídavou péči pro nesouhlas mezi rodiči bez detailnějšího zkoumání důvodů tohoto nesouhlasu, čímž vlastně nesouhlas rodičů přičítají k tíži výhradně neúspěšnému rodiči, jednájí v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, čímž porušují čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a také právo na rodinný život druhého

rodiče chráněné čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jakož i jeho právo na péči a výchovu dětí ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny.

26. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Podle Výboru OSN pro práva dítěte je „koncept nejlepšího zájmu dítěte flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností na straně konkrétního dítěte.“ (nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014, body 22-24).

27. Ke shora uvedeným premisám je však nutno doplnit, že rozhodování v citlivých rodinně právních věcech musí být doménou zejména obecných soudů, které se znalostí spisu, vývoje rodinné situace a bezprostředního kontaktu s účastníky řízení mohou proniknout do mnohdy spletité a těžko jednoduše řešitelné situace a učinit konečné rozhodnutí, které bude odrážet nejen zájmy jednotlivých účastníků, zejména nezletilých dětí, ale současně bude účastníky považováno za spravedlivé. Ústavní soud zde s ohledem na své postavení nemůže hrát roli konečného univerzálního „rozhodce“, ale jeho úkolem může být pouze posoudit vzniklý stav z hlediska ochrany základních práv toho účastníka, jemuž byla obecným soudem eventuálně upřena.

28. Rovněž ze stanoviska Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva ze dne 14. 10. 2014 (stanovisko ke střídavé péči o děti) vyplývá, že „nejlepší zájem dítěte je třeba hledat v každém jednotlivém případě zvlášť, nikoli podle jakéhokoli předem daného schématu, a snahou o minimalizaci negativních důsledků pro dítě. Tak se může stát, že u některého dítěte se nejvhodnějším řešením může ukázat péče střídavá, v jiných případech však to může být svěření do péče jednoho z rodičů a dohoda či rozhodnutí o optimální a zároveň reálné formě a rozsahu styku druhého z rodičů s dítětem. Výbor nepovažuje paušální rozhodování preferující jedno z řešení za výraz respektu k jedinečnosti dítěte a jeho potřeb. Střídavá péče nemůže být využívána jako forma spravedlivého podělení dítěte mezi dvěma znesvářenými rodiči, bez ohledu na zájem a potřeby konkrétního dítěte.“

29. Ústavní soud v nyní projednávaném případě posoudil individuálně všechna relevantní hlediska, jež rozhodování ve věcech poměrů nezletilých dětí mohou ovlivnit, a konstatuje, že napadená rozhodnutí jsou zásahem do práv stěžovatele na péči o děti podle čl. 32 odst. 4 Listiny a zároveň také práva na rodinný život podle čl. 10 odst. 2 Listiny.

30. Stěžovatel původně souhlasil se svěřením obou dcer do péče matky, k čemuž došlo schválením dohody mezi rodiči soudem. Z tehdy zpracovaného znaleckého posudku vyplývalo, že oba rodiče jsou schopni se o nezletilé náležitě postarat, v jejich útlém věku je však žádoucí setrvat ve stabilizovaném výchovném prostředí u matky, přičemž do budoucna je možno zvažovat střídavou výchovu obou rodičů ve starším věku dětí. Stěžovatel toto akceptoval a střídavou výchovu nežádal. Návrh na svěření dětí do střídavé výchovy podal po více než třech letech, neboť podle jeho přesvědčení nazrál čas, aby byla střídavá výchova s ohledem na věk dětí a jejich vyjádřenému přání nastolena. Obecné soudy však jeho návrhu nevyhověly s odůvodněním, že nedošlo k podstatné změně poměrů v dosavadním výchovném prostředí nezletilých dětí a matka

děti s takovou úpravou nesouhlasí. Komunikace mezi otcem a matkou je podle obecných soudů natolik nekvalitní, že střídání výchovných prostředí by přinášelo pro nezletilé pouze negativa v podobě dezorientace. Vyslovená přání dětí mají být podle obecných soudů irelevantní, neboť nejsou vyjádřením vůle dětí, ale heteronomně převzatého postoje a chtění otce.

31. V průběhu řízení před Ústavním soudem došlo k podstatné změně ve výchově nezletilých dětí, neboť, jak již bylo shora uvedeno, matka se stěžovatelem uzavřela (byť časově omezenou) mimosoudní dohodu o střídavé péči v rozsahu, jak ji požadoval stěžovatel. Motivem k uzavření této dohody ze strany matky bylo zjevně vyhovět přání nezletilých dcer, které střídavou péči vyžadovaly. Podle názoru Ústavního soudu se jeví nynější situace nadějnou v tom smyslu, že oba rodiče jsou motivováni ke svému jednání zejména zájmem nezletilých dcer a jejich vyjádřeným přáním, a že došlo k určitému uklidnění situace mezi rodiči.

32. Zájmem nezletilých dětí, který je nejdůležitějším aspektem soudního rozhodování, je prožívat co možná nejklidnější dětství za výchovného působení obou rodičů, bez neustálých konfliktů mezi nimi, což momentální situace dle přesvědčení Ústavního soudu umožňuje.

33. Z vývoje v daném případě je patrné, že komunikace mezi rodiči probíhá, rodiče se byli schopni domluvit na „střídavé výchově na zkoušku“ a uzavřít o ní dohodu, přání obou nezletilých dětí být ve střídavé výchově obou rodičů se jeví jako konstantní a dlouhodobé, a proto je k němu nutno se vši vážností přihlížet.

34. Ústavní soud nabyt přesvědčení, že ze strany obecných soudů došlo k bagatelizaci vyjádřeného přání nezletilých dětí, které, jak nyní potvrzuje i další vývoj situace, bylo míněno vážně, je dlouhodobé a až do současné doby neměnné. Pokud měly obecné soudy pochybnosti o spontaneitě vyjádřeného přání nezletilých být ve střídavé výchově obou rodičů, nic jim nebránilo v tom, ověřit si jeho relevanci buď výsledkem obou dětí přímo před soudem, anebo prostřednictvím znaleckého zkoumání. Pokud tak neučinily, zatížily svá rozhodnutí vadou, jež má za následek porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, v důsledku čehož došlo - jak je již výše konstatováno - i k zásahu do práva stěžovatele na péči o děti podle čl. 32 odst. 4 Listiny a zároveň také do práva na rodinný život podle čl. 10 odst. 2 Listiny.

35. Ústavní soud po přezkoumání obou napadených rozhodnutí a také ve světle změny poměrů, k nimž došlo v průběhu řízení před Ústavním soudem, dospěl k závěru, že je nutno přistoupit ke kasaci napadených rozhodnutí a k novému projednání věci tak, aby oba obecné soudy mohly znovu věc náležitě posoudit, a to zejména s akcentem na vyslovené přání nezletilých, které bude třeba aktualizovat s ohledem na průběh nynější střídavé výchovy „na zkoušku“. Ačkoli se tímto postupem soudní řízení prodlouží, pro stabilizaci poměrů nezletilých dětí je žádoucí, aby bylo dokazování dokončeno v potřebném rozsahu tak, aby bylo postaveno najisto, zda je v tomto konkrétním případě střídavá výchova možným a vhodným modelem úpravy poměrů nezletilých dětí a zda je v nejlepším zájmu nezletilých.

36. Ze shora uvedených důvodů proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a rozsudek Městského soudu v Brně ze

dne 23. 5. 2013 č. j. 83 P 83/2010-240 i rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 1. 2014 č. j. 44 Co 373/2013-270 zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 18. prosince 2014

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu